

WOLNOŚĆ RELIGIJNA W REPUBLICE SŁOWACKIEJ I JEJ OGRANICZENIA W CZASIE PANDEMII COVID-19*

RELIGIOUS FREEDOM IN THE SLOVAK REPUBLIC AND ITS LIMITATIONS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Dr hab. Justyna Krzywkowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska
e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl; <http://orcid.org/0000-0002-0667-6453>

Abstrakt

Słowacja znajduje się w kręgu tych państw, których przepisy prawne stanowią gwarancję realizacji prawa do wolności sumienia i religii. W katalogu źródeł słowackiego prawa wyznaniowego znajdują się m.in. następujące akty prawne: Konstytucja z 1992 r., umowa zasadnicza, zwana konkordatem, między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacką z 2000 r., umowa parcjalna ze Stolicą Apostolską z 2002 r. dotycząca duszpasterstwa wiernych katolickich w siłach zbrojnych i służbach porządkowych, umowa parcjalna ze Stolicą Apostolską z 2004 r. dotycząca katolickiego wychowania i edukacji, ustawa z 1991 r. o wolności wyznania, statusie kościołów i związków wyznaniowych czy ustawa z 2019 r. o finansowym wsparciu działalności Kościołów i związków wyznaniowych. Republika Słowacka uznaje osobowość prawną 18 zarejestrowanych kościołów i wspólnot religijnych. Ponad 60% słowackiej społeczności to katolicy. Główne źródło finansowania uznanych przez państwo związków wyznaniowych stanowią środki finansowe otrzymywane z budżetu państwa, które od 1 stycznia 2020 r. są przyznawane w zależności od liczby wiernych deklarujących swoją przynależność do danej wspólnoty religijnej podczas powszechnego spisu ludności. Z powodu wysokiej

---

* Publikacja została napisana w wyniku odbywania przez Autorkę stażu w Uniwersytecie Trnavskim w Trnawie, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój), zrealizowanego w projekcie Program Rozwojowy Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (POWR.03.05.00-00-Z310/17).

inflacji spowodowanej pandemią wirusa SARS-CoV-2 część słowackiego duchowieństwa żyje poniżej pensji minimalnej. Apel słowackich biskupów o zwiększenie nakładów finansowych skierowany w 2022 r. do Ministra Kultury, który jest organem rejestracyjnym dla wspólnot religijnych, nie spotkał się z pozytywnym odzewem. Rygorystyczne rozwiązania słowackiego rządu w czasie pandemii COVID-19 mocno ograniczyły możliwość zarobkowania duchownych. Brak możliwości odprawiania Mszy św., ze względu na zamknięcie kościołów i innych miejsc kultu, spowodował obniżenie dochodów księży. Słowacja była pierwszym państwem europejskim, który dwukrotnie wprowadził zakaz publicznego kultu religijnego. Wierni we Mszach św. mogli uczestniczyć jedynie w formie zdalnej, a przecież Eucharystia stanowi centrum chrześcijańskiego życia. Niestety apele duchownych kierowane do władz państwowych o zmianę restrykcyjnych przepisów sanitarnych nie zostały uwzględnione.

Słowa kluczowe: państwo, kościół, prawa człowieka, koronawirus, katolicy

Abstract

Slovakia is one of the countries whose legal provisions guarantee the implementation of the right to freedom of conscience and religion. The catalogue of sources of Slovak religious law includes e.g. the following legal acts: the Constitution of 1992, the principal agreement, called the concordat, between the Holy See and the Slovak Republic of 2000, the partial agreement with the Holy See of 2002 on the pastoral care of Catholic faithful in the armed forces and law enforcement services, the partial agreement with the Holy See of 2004 on Catholic upbringing and education, the act of 1991 on freedom of religion, status of churches and religious associations or the Act of 2019 on financial support for the activities of churches and religious organisations. The Slovak Republic recognises the legal personality of 18 registered churches and religious communities. More than 60% of the Slovak community is Catholic. The main source of funding for religious associations recognised by the state are funds received from the state budget, which from 1 January 2020 are granted depending on the number of believers declaring their affiliation to a given religious community during the general population census. Due to high inflation caused by the SARS-CoV-2 virus pandemic, some of the Slovak clergy live below the minimum wage. The appeal of the Slovak bishops to increase financial outlays in 2022 to the Minister of Culture, which is the registration authority for religious communities, was not met with a positive response. The Slovak government's strict solutions during the COVID-19 pandemic strongly limited the possibility of the clergy to sustain their income flow. The inability to celebrate Masses due to the closure of churches and other places of worship resulted in a decrease in the income of priests. Slovakia was the first

European country to ban public religious worship twice. The faithful could only participate in the Holy Mass remotely, and yet the Eucharist is the centre of Christian life. Unfortunately, the appeals of the clergy to the state authorities to change the restrictive sanitary regulations were not recognised.

Keywords: state, church, human rights, coronavirus, Catholics

Wstęp

Wśród czynników pozytywnego rozwoju państwa demokratycznego wymienia się kulturę religijną, czyli związek religii z codziennym życiem, lokalnym środowiskiem oraz pamięcią historyczną [Pańkowski 2015, 65-67; Swadźb 2015, 106-109]. Życie człowieka zgodne z jego wewnętrznym i wrodzonym systemem wartości moralnych wpływa na kondycję danego społeczeństwa. Bowiem nie tylko przepisy prawne, ale także moralność i religia stanowią regulator ludzkiego postępowania [Moravčíková 2015, 144; Sitarz 2013, 191-92].

Fundamentem praw człowieka jest prawo naturalne [Waśkiewicz 1970, 11-34], które ma charakter uniwersalny i wyznacza granice kultury religijnej. Rolą państwa jest zapewnienie, by prawa i wolności przysługujące zarówno jednostce, jak i całemu społeczeństwu były zagwarantowane w jak największym stopniu. Jednym z istotnych praw człowieka jest prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania [Rozner 2002, 111-35].

Celem niniejszego artykułu jest nie tylko przybliżenie prawnych gwarancji wolności religijnej w Republice Słowackiej, ale także analiza działań władz publicznych w okresie pandemii COVID-19, które spowodowały znaczne ograniczenia realizacji praktyk religijnych. Uniemożliwienie wspólnotowego sprawowania kultu spotkało się z krytyką zarówno ze strony społeczeństwa, jak i Konferencji Episkopatu Słowacji.

1. Wyznaniowa struktura społeczeństwa w Republice Słowackiej

Słowacja, leżąca w Europie Środkowej, sąsiaduje z Czechami, Austrią, Polską, Węgrami oraz Ukrainą. Od 1 stycznia 1993 r. kraj ten uzyskał pełną suwerenność. Przyjazny stosunek państwa do religii dotyczy przede wszystkim 18 zarejestrowanych kościołów i wspólnot religijnych [Jakimowicz-Pisarska 2022, 85-89]. Są nimi: Kościół Rzymskokatolicki, Kościół

Ewangelicki Augsburskiego Wyznania, Kościół Greckokatolicki, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Prawosławny, Wspólnota Religijna Świadców Jehowy, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Zbór Chrześcijański, Kościół Apostolski (Kościół Zielonoświątkowy), Braterska Unia Baptystów, Kościół Braterski, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Centralny Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Czechosłowacki Kościół Husycki, Kościół Starokatolicki, Wspólnota Bahaicka, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich oraz Kościół Nowoapostolski [Moravčíková 2020, 153-54]. Wszystkie kościoły i wspólnoty religijne o uregulowanej sytuacji prawnej mogą korzystać z przysługujących im praw zgodnie z zasadą równouprawnienia.

Z prawa do wolności religijnej korzystają także członkowie 200 niezarejestrowanych wspólnot religijnych, które nie posiadają finansowego wsparcia z budżetu państwa. Władze państwowe określiły na swoim terytorium formalne warunki rejestracji kościołów i związków wyznaniowych [Němec 2019, 67-70]. W celu dokonania rejestracji wspólnoty religijnej, jego organ założycielski złożony przynajmniej z trzech członków posiadających pełną zdolność do czynności prawnych, musi wykazać, że mający zostać zarejestrowany związek wyznaniowy posiada co najmniej 50 000 pełnoletnich członków będących obywatelami Słowacji lub zamieszkującymi stale na terytorium Republiki Słowacji¹. W porównaniu z warunkami formalnymi obowiązującymi przy rejestracji wspólnoty religijnej na gruncie prawa polskiego² rzeczywście wymóg ten jest bardzo wysoki. Jak wskazuje przedstawiciel doktryny prawa wyznaniowego Konrad Walczuk, „przy obecnie obowiązujących wymaganych do rejestracji wspólnoty limitach wyznawców – zarejestrowanie nowego związku wyznaniowego jest praktycznie niemożliwe” [Walczuk 2019, 16]. W Polsce limit ten jest zdecydowanie niższy i wynosi przynajmniej 100 obywateli polskich posiadających pełną zdolność do czynności prawnych.

¹ Liczbę członków z 20 000 na 50 000 zwiększono od 1 marca 2017 r. Jak podkreślono w projekcie ustawy konieczne było wyeliminowanie rejestrowania fikcyjnych związków wyznaniowych, tj. zakładanych jedynie w celu czerpania korzyści finansowych z budżetu państwa.

² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. z 2023 r. poz. 265, art. 31; rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, Dz. U. Nr 38, poz. 374 z późn. zm.

Spółeczeństwo słowackie jest zróżnicowane wyznaniowo, chociaż zawsze dominowało i nadal dominuje na Słowacji wyznanie rzymskokatolickie. Ponad 60% Słowaków to katolicy. Kościół Rzymskokatolicki składa się z dwóch metropolii. Metropolię bratysławską, obejmującą zachodnią część kraju, tworzą: archidiecezja bratysławska, archidiecezja trnawska, diecezja bańskobystrzycka, diecezja nitrzańska oraz diecezja żylińska. Natomiast w ramach metropolii koszyckiej funkcjonują: archidiecezja koszycka, diecezja spiska i rożniawska. Podobnie jak w Polsce, tak i na Słowacji działalność duszpasterską prowadzi Ordynariat Polowy.

Obecnie można zauważyć, że rośnie liczba osób o obojętnym stosunku do wiary i Kościoła [Moravčíková 2014, 55]. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy wymienia się zarówno konformizm społeczny, jak i konflikt pomiędzy tradycjonalizmem a modernizmem. Mimo to kościoły i związki wyznaniowe nadal stanowią szanowaną przez społeczeństwo słowackie strukturę autonomiczną, która broni zasad moralnych i etycznych.

2. Gwarancje prawne wolności religijnej w Republice Słowackiej

Najwyższe miejsce w systemie prawa stanowionego na Słowacji zajmuje Konstytucja z dnia 1 września 1992 r.³ Gwarantuje ona wolność religijną w wymiarze indywidualnym, która przysługuje każdemu człowiekowi oraz autonomię kościołów i wspólnot religijnych. Słowacja jako państwo neutralne światopoglądowo i religijnie nie ignoruje kościołów i związków wyznaniowych, ale z nimi współpracuje [Krukowski i Repko 2004, 143-50]. Już w preambule Konstytucji ma miejsce odwołanie do wartości religijnych, czyli duchowego dziedzictwa Cyryla i Metodego, Apostołów Słowiańszczyzny.

Jak stanowi art. 1 ust. 1 zd. 2 Konstytucji, Republika Słowacka nie jest związana żadną ideologią ani religią, zatem jest państwem świeckim. Wszyscy obywatele są traktowani jednakowo bez względu na wyznanie, a „podstawowe prawa i wolności nie mogą być odbierane, zbywane, nie ulegają przedawnieniu i uchyleniu” (art. 12 ust. 1). Wolność myśli, sumienia, wyznania religijnego i wiary została zagwarantowana w art. 24 słowackiej Konstytucji. Prawo to przysługuje nie tylko obywatelowi, ale każdemu

---

³ Ústava Slovenskej Republiky z 1. septembra 1992, č. 460/1992.

człowiekowi. W ramach wolności religijnej mieści się zarówno możliwość zmiany wyznania, jak i prawo do niewyznawania żadnej religii. Ponadto nikogo nie można zmuszać do odbywania służby wojskowej, jeżeli jest to sprzeczne z sumieniem albo wyznaniem danej osoby (art. 25).

Wśród sposobów publicznego uzewnętrzniania przekonań religijnych Konstytucja wymienia zarówno udział w nabożeństwach i obrzędach kultu, jak również uczestnictwo w lekcjach religii (art. 24 ust. 2). Kościoły i wspólnoty religijne na podstawie prawa wewnętrznego (kościelnego) obsadzają urzędy kościelne oraz kształcą duchownych.

Spśród działających na Słowacji kościołów i wspólnot religijnych zdolność zawierania umów międzynarodowych posiada jedynie Kościół katolicki [Poterąła 2016, 85-86]. Umowa zasadnicza (zwana inaczej umową podstawową lub konkordatem) między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacką została podpisana 24 listopada 2000 r., zaś weszła w życie 18 grudnia 2000 r. [Šmid 2001]⁴. Składa się z preambuły oraz 25 artykułów. Ustalenia pomiędzy dwoma niezależnymi i autonomicznymi podmiotami prawa międzynarodowego wynikają zarówno z norm konstytucyjnych, jak i z przepisów prawa kanonicznego oraz nauczania Soboru Watykańskiego II. Podobnie jak w Konstytucji z 1992 r., także i w umowie zasadniczej z 2000 r. nawiązano do duchowego dziedzictwa braci Cyryla i Metodego. Zawarta umowa ma na celu zarówno dobro duchowe i materialne jednostki, jak i dobro wspólne. W konkordacie przewidziano podpisanie tzw. umów parcyjnych dotyczących bardziej złożonych kwestii [Krzywkowska i Poterąła 2020, 159], m.in. organizowania struktur szkolnictwa katolickiego i nauczania religii (art. 13 ust. 9)⁵ czy posługi duszpasterskiej w siłach zbrojnych i służbach porządkowych oraz zasad odbywania służby wojskowej lub cywilnej przez duchownych (art. 14 ust. 4)⁶.

---

⁴ Základná zmluva medzi Svätou Stolicou a Slovenskou Republikou z 24. novembra 2000, č. 326/2001 Z. z.

⁵ Zmluva medzi Slovenskou Republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní z 13. mája 2004, č. 394/2004 Z. z.

⁶ Zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou o duchovnej službe katolíckym veriaciim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky z 21. augusta 2002, č. 648/2002 Z. z.

Ponadto od dnia 18 maja 2002 r. w systemie prawnym obowiązuje umowa między Republiką Słowacką a 11 zarejestrowanymi kościołami i wspólnotami religijnymi⁷. Umowa ta nie ma charakteru międzynarodowego, lecz krajowy i nie dotyczy m.in. Kościoła katolickiego obrządku rzymskokatolickiego i greckokatolickiego.

Funkcjonowanie zarejestrowanych kościołów i wspólnot religijnych (jako podmiotów prawa) w Republice Słowackiej uregulowane zostało w ustawie z dnia 4 lipca 1991 r. o wolności wyznania oraz o kościołach i wspólnotach religijnych⁸ oraz ustawach restytucyjnych dotyczących majątków diecezjalnych i zakonnych⁹ [Příbyl 2017, 198-204]. Za kościół lub wspólnotę (społeczność) religijną uważa się dobrowolne zrzeszenie osób tego samego wyznania w ramach organizacji utworzonej na podstawie przynależności wyznaniowej, respektujące wewnętrzne regulacje właściwego kościoła lub związku wyznaniowego. Zarejestrowane kościoły i wspólnoty religijne mają prawo do tworzenia wspólnot, zakonów i innych towarzystw (§ 4). Z przepisów w/w ustawy z 1991 r. wprost wynika, że o wychowaniu religijnym dzieci do lat 15 decydują ich przedstawiciele ustawowi, czyli rodzice (§ 3)¹⁰. Wierni, zgodnie z § 5 analizowanej ustawy wyznaniowej, mają prawo do uczestniczenia w nabożeństwach i obrzędach religijnych, zapisania dzieci na lekcje religii, wychowania potomstwa w duchu religijnym oraz posiadania swobodnego wyboru drogi duchowej.

---

⁷ Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami č. 250/2002 Z. z. oraz wydane na jej podstawie: Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní z 13. júla 2004, č. 395/2004 Z. z.; Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky z 24. júna 2005, č. 270/2005 Z. z.

⁸ Zákon č. 308/1991 Zb. z 4. júla 1991 o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností.

⁹ Reštitučný zákon č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam; Reštitučný zákon č. 161/2005 Z. z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam.

¹⁰ Zgodnie z polskim prawem oświatowym do momentu osiągnięcia przez ucznia pełnoletności o jego udziale w lekcjach religii czy etyki decydują rodzice lub prawni opiekunowie.

Wspólnoty religijne posiadające osobowość prawną w celu realizowania swojej misji, kierując się własnym prawem, mogą świadczyć posługę religijną w zakładach penitencjarnych, jednostkach wojskowych, domach dziecka, szpitalach czy domach opieki społecznej. Ponadto wspólnoty religijne prowadzą działalność wydawniczą i oświatową, organizują spotkania formacyjne, zakładają własne placówki użyteczności publicznej (medyczne czy opiekuńczo-wychowawcze). Wykonując powyższe zadania podmioty kościelne nie mogą działać wbrew przepisom Konstytucji i zagrażać bezpieczeństwu obywateli i porządkowi publicznemu, zdrowiu i moralności lub prawom i wolnościom innych osób, niepodległości i integralności terytorialnej państwa (§ 6-7). Ponadto ustawa wyznaniowa reguluje szczegółowe kwestie związane z procedurą rejestracji kościołów i wspólnot religijnych. Organem rejestracyjnym jest Minister Kultury Republiki Słowackiej.

3. Finansowanie działalności duszpasterskiej na Słowacji

W zakresie finansowania kościołów i wspólnot religijnych z budżetu państwa do końca 2019 r. na terenie Słowacji obowiązywała ustawa z dnia 14 października 1949 r. o gospodarczych gwarancjach państwa wobec kościołów i wspólnot religijnych¹¹, wedle której wielkość podstawowej płacy duchownych była zależna od zaszeregowania z racji wykonywanej funkcji do grupy i zaliczonego okresu wykonywanej posługi duszpasterskiej [Šabo 2019, 55-56].

Nowa ustawa z dnia 16 października 2019 r. o finansowym wsparciu działalności kościołów i związków wyznaniowych¹², która weszła w życie od 1 stycznia 2020 r., uzależnia wysokość pomocy finansowej od liczby wiernych deklarujących swoją przynależność podczas powszechnego spisu ludności (§ 2b). Jeżeli liczba wiernych kościołów bądź związków wyznaniowych otrzymujących finansowanie państwa zmniejszy się lub wzrośnie o więcej niż 10% w porównaniu z ostatnim powszechnym spisem ludności, wsparcie państwa na rok następny ulega zmniejszeniu lub podwyższeniu o jedną trzecią procentowego spadku lub wzrostu liczby wiernych (§ 4). Wsparcie państwa przeznaczane jest na finansowanie m.in. działalności

---

¹¹ Zákon č. 218/1949 Zb. z 14. oktobra 1949 o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.

¹² Zákon č. 370/2019 Zb. z 16. oktobra 2019 o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.

religijnej, oświatowej, kulturalnej, charytatywnej prowadzonej przez kościoły i wspólnoty religijne, jak również na koszty kościoła związane z wykonywaniem jego działalności jako pracodawcy. Z ustawy bezpośrednio wynika, że kościoły nie mogą przekazywać otrzymanych środków m.in. na udzielanie pożyczek i kredytów, wspieranie działalności partii politycznych, darowizny na rzecz osób fizycznych lub prawnych czy zapłatę grzywien i innych kar finansowych (§ 6). Państwo na podstawie ustawy rezerwuje sobie prawo do kontroli zarządzania otrzymanych finansów.

Zdaniem Konferencji Biskupów Słowacji nowy system finansowania zarejestrowanych kościołów i wspólnot religijnych pozwolił na lepszą przewidywalność wysokości otrzymanej kwoty, jak również większą samodzielną w jej rozdysponowywaniu. Poza tym wzrosła sprawiedliwość w redystrybucji funduszy pomiędzy kościołami i wspólnotami religijnymi. Niestety pandemia koronawirusa, która przyczyniła się do rosnącej inflacji, spowodowała niekorzystną sytuację materialną wielu duchownych. W piśmie Konferencji Biskupów Słowacji skierowanym do Minister Kultury z dnia 14 marca 2022 r.¹³ wskazano na dysproporcję pomiędzy indeksacją transferu z budżetu państwa a wzrostem płacy minimalnej w Republice Słowackiej. Biskupi zwrócili się o poparcie zmian w sposobie obliczania wysokości składki państwowej w celu uwzględnienia wzrostu płacy minimalnej. W odpowiedzi z dnia z 19 maja 2022 r.¹⁴ Minister Kultury podkreśliła, że obecna ustawa o finansowym wspieraniu działalności kościelnej z 2019 r. jest wynikiem długich prac i dyskusji pomiędzy państwem a kościołami. Jej brzmienie poparła konstytucyjna większość parlamentu. Zdaniem Ministerstwa Kultury czynniki ekonomiczne wpływające na wysokość pomocy finansowej dla kościołów są wskaźnikami dynamicznymi, które będą zmieniać się wraz ze stanem całej gospodarki państwa. Na obecny okres wpływają czynniki zewnętrzne o charakterze międzynarodowym, tj. pandemia COVID-19. Według wyliczeń Ministerstwa proponowana przez Konferencję Biskupów Słowacji korekta stanowiłaby 7% wzrost indeksacji wynagrodzeń, co oznacza prośbę o podwojenie wzrostu dodatku w stosunku do 2021 r. Minister zaznaczyła, że w obecnej kondycji polityczno-gospodarczej państwa nie ma możliwości przyjęcia proponowanych

---

¹³ Prot. 82/2022.

¹⁴ Pismo MK-3444/2022-110/10268.

korekt. Składka państwowa na rzecz kościołów od stycznia 2022 r. została skorygowana jedynie o stopę inflacji, zaś od lipca 2022 r. została podwyższona o 3% według poziomu waloryzacji wynagrodzenia obowiązującego dla całego sektora publicznego i państwowego. Chociaż w spisie powszechnym ludności z 2021 r. zanotowano spadek 8,5% liczby katolików, to nie wpłynął on na zmniejszenie kwoty pomocy państwowej. Zatem wysokość pomocy finansowej z budżetu państwa zależna jest od kilku czynników: budżetu na dany rok kalendarzowy, inflacji, skali stawek wynagrodzenia dla pracowników wykonujących pracę związaną z pełnieniem funkcji publicznej, zmiany liczby wiernych od ostatniego spisu powszechnego.

Tabela nr 1: Wkład finansowy państwa słowackiego na wsparcie działalności kościołów i związków wyznaniowych na rok kalendarzowy 2023

Lp.	Kościół lub związek wyznaniowy	Kwota w euro
1.	Kościół Rzymskokatolicki	39 349 574
2.	Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania	5 542 811
3.	Kościół Greckokatolicki	5 485 992
4.	Kościół Ewangelicko-Reformowany	2 882 711
5.	Kościół Prawosławny	2 165 779
6.	Wspólnota Religijna Świadkowie Jehowy	0
7.	Kościół Ewangelicko-Methodystyczny	338 023
8.	Zbór Chrześcijański	0
9.	Kościół Apostolski	517 573
10.	Braterska Unia Baptystów	373 762
11.	Kościół Braterski	407 690
12.	Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	48 584
13.	Centralny Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich	143 281
14.	Czechosłowacki Kościół Husycki	116 944
15.	Kościół Starokatolicki	131 867
16.	Wspólnota Bahaicka	0
17.	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	0
18.	Kościół Nowoapostolski	8 578
Razem		57 599 177

Źródło: Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej¹⁵

¹⁵ <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/financovanie/> [dostęp: 05.06.2023].

Kościół Katolicki, podobnie jak inne zarejestrowane związki wyznaniowe, jest zobowiązany do złożenia w Ministerstwie Kultury sprawozdania z zarządzania daniną państwową za rok poprzedni najpóźniej do 30 kwietnia każdego roku w formie papierowej i elektronicznej (§ 7 ustawy z 2019 r.).

4. Ograniczenia wolności religijnej w czasie pandemii COVID-19

Pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem SARS-CoV-2 na Słowacji odnotowano w dniu 6 marca 2020 r. Reakcja władz słowackich nie trwała długo, bowiem już cztery dni później zakazano organizowania wszelkich zgromadzeń publicznych [Lubicz Miszewski i Maruśiak 2022, 70].

Ograniczenia w zakresie wolności religijnej w Republice Słowackiej, zgodnie z art. 24 ust. 4 Konstytucji, mogą być wprowadzone jedynie w drodze ustawy w celu ochrony porządku publicznego, zdrowia i moralności albo praw i wolności innych [Drgonec 2012, 290]. Podobną regulację zawiera art. 53 ust. 5 polskiej ustawy zasadniczej¹⁶. Słowacka Konstytucja stanowi, że organy państwowe zobowiązane są działać wyłącznie na podstawie i w ramach Konstytucji oraz w zakresie i w sposób określony ustawą (art. 2 ust. 2)¹⁷. Taki zapis wprost wyklucza możliwość samodzielnego działania w tym zakresie władzy wykonawczej oraz sędowniczej [Walczuk 2019, 110].

Wprowadzane restrykcje były podejmowane na podstawie ustawy konstytucyjnej z dnia 11 kwietnia 2002 r.¹⁸ dotyczącej bezpieczeństwa państwa w czasie wojny, stanu wojny i stanu wyjątkowego. Zgodnie z treścią art. 5 w/w ustawy rząd może ogłosić stan wyjątkowy m.in. ze względu na wystąpienie lub istnienie bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia ludzi w związku z pandemią. Stan ten może zostać ogłoszony maksymalnie na 90 dni zarówno na terytorium dotkniętym lub bezpośrednio zagrożonym, jak również na całym terytorium Republiki Słowackiej.

---

¹⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁷ O zgodności ustaw z Konstytucją orzeka Sąd Konstytucyjny Republiki Słowackiej.

¹⁸ Ústavný zákon z 11. apríla 2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu č. 227/2002 Z. z.

Po raz pierwszy stan wyjątkowy obowiązywał od 16 marca 2020 r. do 13 czerwca 2020 r. [Lubicz Miszewski i Maruśiak 2022, 71]. Ograniczenia wprowadzone na czas lockdownu dotyczyły także miejsc kultu religijnego. W Kościele katolickim ogłoszono generalną dyspensę od obowiązkowego udziału we Mszach św. w niedziele i święta nakazane. Stan wyjątkowy objął czas Wielkiego Postu i Świąt Wielkiej Nocy. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (obecnie Dykasteria) wydała wytyczne odnośnie sprawowania Triduum Paschalnego w miejscach dotkniętych epidemią¹⁹. Wiele katolików do najważniejszego święta religijnego przygotowywało się za pomocą komunikacji teleinformatycznej. Duchowni w czasie chrztów, ślubów czy pogrzebów zostali zobowiązani do dezynfekcji dłoni przed udzielaniem Komunii św. Wiernym nakazano obowiązek zasłaniania ust i nosa oraz dezynfekcji rąk bądź noszenia jednorazowych rękawiczek. Dla obywateli powracających z zagranicy wprowadzono obowiązek odbycia 14-dniowej kwarantanny w obiektach wyznaczonych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Dzięki uruchomieniu elektronicznej aplikacji w telefonach komórkowych wprowadzono możliwość kwarantanny domowej. Podczas wakacji w 2020 r. utrzymano obowiązek zasłaniania ust i nosa w przestrzeniach zamkniętych oraz transporcie publicznym [tamże, 71-72].

Jesienią rząd słowacki skorzystał z prawnej możliwości przedłużenia stanu wyjątkowego. Stan wyjątkowy wprowadzono ponownie od 1 października 2020 r. do 15 maja 2021 r. W czasie sprawowania pogrzebów, ślubów czy chrztów obowiązywał niewielki limit osób i w dodatku wymagane było przedstawienie zaświadczenia o negatywnym wyniku testu na koronawirusa [tamże, 72-73].

Ze względu na wątpliwości moralne i etyczne słowackiego społeczeństwa w zakresie przyjmowania szczepionek Konferencja Biskupów Słowacji opublikowała w dniu 8 grudnia 2020 r. stanowisko (opinię) w sprawie szczepień przeciwko COVID-19²⁰. Na wstępie biskupi, przywołując

---

¹⁹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dekret *W czasie Covid-19* (19.03.2020), Prot. nr 153/20; Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dekret *W czasie Covid-19 (II)* (25.03.2020), Prot. nr 154/20.

²⁰ <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/hladat/p/dokumenty-kbs/c/stanovisko-konferencie-biskupov-slovenska-k-ockovaniu-proti-covid-19> [dostęp: 07.06.2023]

*Katechizm Kościoła Katolickiego*²¹, przypomnieli, że zdrowie i życie ludzkie są cennymi darami otrzymanymi od Boga. Podkreślili, że Kościół katolicki docenia wysiłek w zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych. Hierarchowie kościelni podzielili pogląd, że nikt nie ma prawa lekkomyślnie kwestionować znaczenia szczepień, które jest poparte profesjonalnym osądem ekspertów w dziedzinie służby zdrowia. Jeżeli nie ma innego wyboru, to stosowanie szczepionek przeciwko COVID-19, które wykorzystywały linie komórkowe z abortowanych płodów w procesie badawczym i produkcyjnym nie jest grzechem. Ich stosowanie, w sytuacji rozprzestrzeniania się groźnego patogenu SARS-CoV-2, nie stanowi udziału w aborcji. Ponadto biskupi słowaccy przyłączyli się do apelu papieża Franciszka wygłoszonego w trakcie przemówienia przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ 25 września 2020 r., aby szczepionki przeciwko COVID-19 były dostępne dla wszystkich, w tym bezdomnych i ubogich²².

Od 19 grudnia 2020 r. do 10 stycznia 2021 r. po raz kolejny wprowadzono zakaz wychodzenia z domu poza wyjątkowymi sytuacjami. Cześć duchowieństwa oraz wiernych świeckich wyrażała oburzenie, że rząd słowacki pomimo ogłoszonego lockdownu pozwolił do końca grudnia 2020 r. na otwarcie ośrodków narciarskich, a ograniczył prawo do wolności religijnej. Od 1 stycznia 2021 r. publiczne nabożeństwa zostały całkowicie zabronione. Dopiero po trzech miesiącach można było je ponownie odprawiać z zachowaniem obowiązujących przepisów sanitarnych [tamże, 75-76].

Ważnym wydarzeniem religijnym w dniach 12-15 września 2021 r. była wizyta papieża Franciszka na Słowacji. Zgodnie z pierwotnymi decyzjami władz państwowych podjętymi w porozumieniu z Konferencją Episkopatu Słowacji udział w spotkaniu z papieżem mogły wziąć jedynie osoby zaszczepione, które zarejestrowały się na specjalnej stronie internetowej. Jednak ze względu na niski odsetek zgłoszonych osób umożliwiono spotkanie z papieżem także ozdrowieńcom oraz osobom posiadającym negatywny wynik testu na koronawirusa [tamże, 87-88].

---

²¹ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002, nr 2288.

²² <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-09/papiez-przemowienie-w-onz.html> [dostęp: 07.06.2023].

Jesienią 2021 r. zanotowano na Słowacji kolejny wzrost zakażeń SARS-CoV-2. Kolejny stan wyjątkowy obowiązywał od 25 listopada 2021 r. do 22 lutego 2022 r. Rząd wprowadził 14-dniowy lockdown, który objął wszystkich obywateli. Wierni po raz kolejny w trybie *online* uczestniczyli w nabożeństwach religijnych. Duchowni nie mogli odprawiać niedzielnej Mszy św. ze stacjonarnym udziałem wiernych. Znowu istniała jedynie możliwość indywidualnego nawiedzenia świątyni celem osobistej modlitwy, przystąpienia do spowiedzi lub komunii św. [tamże, 77-78]. Pod koniec listopada 2021 r. Konferencja Episkopatu Słowacji wydała oświadczenie, w którym wyraziła wielkie rozczarowanie decyzją rządu o kolejnym całkowitym zakazie publicznego sprawowania kultu religijnego²³. Biskupi podkreślili, że od początku pandemii zachęcali wiernych do odpowiedzialnego zachowania poprzez przestrzeganie wytycznych sanitarnych i przyjmowanie szczepionek. Obostrzenia zaczęto zmniejszać dopiero od 14 marca 2022 r. [tamże, 78-79].

Zakończenie

Rozprzestrzenianie się koronawirusa w Europie i na świecie spowodowało wprowadzenie licznych ograniczeń w korzystaniu z praw i wolności człowieka [Warchałowski 2021, 13-32]. Konstytucje wielu krajów europejskich nie pozostawiają dowolności w zakresie możliwości wprowadzania ograniczeń wolności sumienia i religii. Orzecznictwo sądowe wielu państw, także Słowacji, wielokrotnie wskazywało na konieczność zachowania równowagi między uwzględnieniem interesu publicznego i prywatnego [Barancová 2019, 119-20].

Wprowadzone na terytorium Słowacji restrykcje ograniczające wolność religijną w aspekcie wspólnotowym były daleko idące. Zamykając kościoły słowacki rząd jednocześnie pozostawił otwartych wiele dziedzin życia. Wprowadzone ograniczenia nie zostały przedyskutowane z przedstawicielami kościołów i wspólnot religijnych. Kościół katolicki na Słowacji poparł konieczność szczepień, chociaż w państwie istniała silna grupa antyszczepionkowców. W wyniku podjętych działań władz publicznych spadła

---

²³ <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20211124024> [dostęp: 15.06.2023].

religijność Słowaków. Wprowadzenie zakazu sprawowania publicznych nabożeństw przyczyniło się do zubożenia duchowego społeczeństwa.

PIŚMIENICTWO

- Barancová, Helena. 2019. *Sloboda viery a náboženstva v pracovnom práve a judikatura súdov*. Bratislava: Sprint 2 s.r.o.
- Drgonec, Ján. 2012. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín: Heuréka.
- Jakimowicz-Pisarska, Iwona. 2022. „Katolicy i katolicyzm w polityce Słowaków – państwo, partie i polityka. Wybrane zagadnienia.” *Przegląd Religioznawczy* nr 4:79-101. <https://doi.org/10.34813/ptr4.2022.6>
- Krukowski, Józef, i Pavlo Repko. 2004. „Religia i wolność religijna w Republice Słowackiej.” W *Kultura i prawo. Materiały IV Międzynarodowej Konferencji na temat „Religia i wolność religijna w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie integracji europejskiej”, Lublin, 1-2 września 2003*, red. Józef Krukowski, 143-50. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krzywkowska, Justyna, i Tomasz Poterała. 2020. „Źródła dochodu duchownych katolickich w Polsce i na Słowacji.” *Studia Prawnoustrojowe* 49:151-69. <https://doi.org/10.31648/sp.5857>
- Lubicz Miszewski, Michał, i Juraj Marušiak. 2022. „Skutki społeczne pandemii COVID-19 w Republice Słowackiej.” *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 20, z. 3:61-96. <https://doi.org/10.36874/RIESW.2022.3.3>
- Moravčíková, Michaela. 2014. „State-Church relations and secular principles in the Slovak Republic.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* nr 17:47-69.
- Moravčíková, Michaela. 2015. „Sociálna náuka cirkvi a svet práce.” W *Sociálna náuka Cirkvi a jej vplyv na pracovné právo*, red. Michaela Moravčíková, i Viktor Križan, 143-58. Praha: Leges.
- Moravčíková, Michaela. 2020. „Secular State as a Guarantor of Freedom of Thought, Conscience and Religion.” W *Sekulárny štát*, red. Michaela Moravčíková, 142-55. Trnava: TYPI, vydavateľstvo Trnavskej univerzity v Trnave.
- Němec, Damián. 2019. „Registrácia cirkví a náboženských spoločností na Slovensku.” W *Registrácia cirkví a náboženských spoločností v zemiach Vyšehradskej štvorky, Rakúsku a na Ukrajine. Registration of Churches and Religious Societies in the Visegrad Four Countries, Austria and Ukraine*, red. Damián Němec, 55-83. Praha: Leges.
- Pańkowski, Jerzy. 2015. „Miejsce i rola kultury religijnej w państwie oraz jego polityce.” *Rocznik Teologiczny* 57, z. 1:61-76.

- Poterała, Tomasz. 2016. „Konkordat między Stolicą Apostolską a Republiką Słowacją.” *Kościół i Prawo* 5 (18), nr 1:77-94. <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2016.5.1-5>
- Příbyl, Stanislav. 2017. „Význam výčtových církevních restitučních zákonů z počátku 90. let.” W *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkvi a náboženských spoločností*, red. Michaela Moravčíková, 197-205. Praha: Leges.
- Rozner, Monika. 2002. „Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 5:111-36.
- Šabo, Martin. 2019. *Majetkové právo Katolíckej cirkvi v Slovenskej republike*. Praha: Leges.
- Sitarz, Mirosław. 2013. „Základné princípy vzťahu cirkev – štát v sociálnej náuke cirkvi.” W *Hodnotový systém práva a náboženstva v medzikultúrnej perspektíve*, red. Daniel Krošlák, i Michaela Moravčíková, 187-96. Praha: Leges.
- Šmid, Marek. 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč.
- Swadźb, Urszula. 2015. „Różnice i podobieństwa. Miejsce religii i rodziny w systemie wartości społeczeństwa polskiego, czeskiego i słowackiego.” *Górnośląskie Studia Socjologiczne* 6:101-22.
- Walczuk, Konrad. 2019. *Wspólnotowa wolność religijna w Republice Słowackiej. Aspekty instytucjonalno-prawne*. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej.
- Warchałowski, Krzysztof. 2021. „Ograniczenia wolności religijnej podczas pandemii COVID-19 w wybranych państwach Europy. Pierwsze doświadczenia.” *Prawo i Więź* nr 4 (38):13-35. <https://doi.org/10.36128/priw.vi38.355>
- Waśkiewicz, Hanna. 1970. „Prawo naturalne – prawo czy norma moralna.” *Roczniki Filozoficzne* 18, z. 2:11-34.